

Florenția Sanudo & Bertrand Meyer-Stabley

COCO CHANEL

VIAȚA ÎNTR-O ENCICLOPEDIÉ

traducere din limba franceză de
INES HRISTEA

CUPRINS

Introducere	5
I. ȚESĂTURA UNEI VIEȚI	6
II. ALFABETUL CHANEL	20
(a te) Abandona.....	20
Abandon.....	21
Absolută	21
(a te) Acoperi	22
Adrienne	22
Alb.....	23
Albert Chanel	23
(a) Alungi	24
Alură.....	24
Ambiție.....	25
America	25
André Palasse	25
Anduranță.....	26
Angajatul lui Mademoiselle	27
Anglomanie	27
Angoasă.....	28
Antigona.....	28
Antisemitism	29

Apartament privat	30
Arhitect al veșmintelor.....	30
Aristocrați	31
Artă	32
Art Deco	32
Așteptare.....	32
Atotputernică.....	33
Aubazine	33
Baie.....	34
Balenciaga	34
Balet	35
Bani	35
Bărbați.....	36
Bătrânețe	37
Beaton.....	37
Beau Rivage	38
Bej.....	38
Bel Respiro	39
Beretă	39
Biarritz	40
Bijuterie de lux	40
Biografi	41
Blănuri	41
Budism.....	42
Boulevard Malesherbes.....	42
Boutique	43
Boy Capel.....	43
Bronz.....	44
Bunătațe.....	45
Buzunare	45
C, litera	45
Camelia.....	46
Canotieră.....	47
Călăreață	47
Cedol.....	48
Celebrități.....	48
Certuri	49

Christian Berard.....	49
Citate.....	50
Cititoare.....	50
Claude Delay.....	51
Coco.....	52
Cocteau.....	52
Comeback.....	53
Complex de superioritate.....	54
Concubină.....	54
Copii.....	54
Corsaje.....	55
Critici.....	56
Curățenie.....	56
Cursele de cai.....	56
Dalí.....	57
Dans.....	57
Deauville.....	58
Deceniu tragic.....	59
Defilare (de modă).....	59
Departe.....	60
Destin.....	61
(a) Detesta.....	61
Devolle.....	62
Diaghilev.....	62
Diana Lister Wyndham.....	63
Diferență.....	64
Dispoziții.....	64
Dorință.....	65
Dragoste.....	65
Drame.....	66
Drăguță.....	66
Dubluri (din blană).....	67
Ducele de Westminster.....	67
Duminici.....	68
Eaton Hall.....	69
Elegantă.....	70
Elveția.....	70

Émilienne d'Alençon.....	71
(a te) Emoționa	72
(a te) Enerva.....	72
Engleză	73
Enigmatică	73
Epurată.....	74
Ernest Beaux.....	74
Estetă.....	75
Étienne Balsan	75
Eu	76
Exil	77
Extravaganță.....	77
Familie	77
Fantezie	78
Fals	78
Favorite.....	79
Fără egal	79
Femei	79
Fericire.....	80
Fetișuri.....	80
Fidele	80
Flori.....	81
Flying Cloud.....	82
Foarfecă	83
Fotogenie.....	83
François Mironnet.....	84
Frați	84
Frică.....	85
Frumusețe	85
Fumat.....	86
Funeralii	86
Gablonțuri.....	87
Garderobă	88
Gelozie.....	88
Genunchi.....	89
Günther von Dincklage.....	89
Guralivă.....	90

Harpie.....	90
Hibernare	91
Hiperactivă	91
Hollywood	92
Horoscop.....	93
Hotel	93
Iaht	94
Imediat.....	94
Imperiu.....	94
Improvizație	95
Inițiale.....	95
Inspirație	96
Iribe	96
Încăpățânată	97
(de la) Început.....	98
Îndrăzneală	98
Întâlnire (cu autorul)	99
Întrebări.....	100
Jacheta neagră.....	100
Jackie Kennedy.....	101
Jackie Rogers.....	101
Jeanne	102
Jerseu	102
Judecată.....	103
Jupon.....	104
Katharine Hepburn.....	104
La Pausa	105
Lanțuri.....	106
Lausanne	106
Le Boeuf sur le Toit.....	106
Legendă.....	107
Leu	107
Lilou Marquand-Grumbach.....	108
Liniște	108
Louise de Vilmorin	108
Lux	109
Lux ascuns	109

Machiaj.....	110
Madame.....	110
Maggie.....	111
Magie.....	111
Mai... bine.....	112
Manechine.....	112
Marele Duce Dimitri.....	113
Marianne.....	114
Marie-Hélène Arnaud.....	114
Marie-Hélène de Rothschild.....	115
Marinieră.....	116
Mata Hari.....	116
Matlasat.....	117
Mătuși.....	118
Mândrie.....	118
Michel Déon.....	119
Minciuni.....	119
Minionă.....	119
Miros.....	120
Misia Sert.....	120
Mireasă.....	121
Moarte.....	121
Modă.....	122
Mormânt.....	123
Moștenire.....	123
Muncă.....	124
Naștere.....	124
Narcisism.....	125
Natural.....	125
Necesitare.....	125
Negru.....	126
Neobosită.....	127
Nepot.....	127
Nervi.....	128
Nervozitate.....	128
New Look.....	128
Nomadă.....	129

Noutate.....	129
Nº 5.....	130
Nutriție.....	130
O singură dată.....	131
Ochelari.....	131
Ochi.....	132
Odioasă.....	133
Omniprezentă.....	133
Operă.....	133
Oportunistă.....	134
Pantaloni.....	134
Pantofi.....	135
Paravane.....	135
Parfumuri.....	136
Pasiune.....	136
Patroană.....	137
Paul Iribé.....	137
Paul Morand.....	138
Paul Poiret.....	139
Pălării.....	139
Păr.....	140
Părerile.....	140
Pescuit.....	141
Picasso.....	141
Pierre Reverdy.....	141
Picioare.....	142
Plictiseală.....	143
Postum.....	143
Poșetă.....	144
Prieteni.....	144
Primul Război Mondial.....	145
Prințul de Wales.....	145
Probe.....	146
Proprietară.....	146
Provocare.....	147
Pudoare.....	147
Rasată.....	148

Rațiuni sociale	148
Rădăcini.....	149
Răzbunare	150
Realistă	150
Recunoaștere.....	151
(a) Reflecta.....	152
Renume	152
Revendicări sociale	152
(a) Rezista.....	153
Ritm.....	154
Ritz	154
Rivalitate	155
Rochia neagră.....	155
Romy Schneider	156
Royallieu	157
Rue Cambon	157
Rusofilă.....	158
Rușine.....	159
Samur.....	159
Sărbători	160
Sânge albastru	160
Scară.....	161
Schiaparelli	161
Schimbare.....	162
Senzuală	162
Serge Lifar	162
„Se spune“	163
Sidef	163
Siluetă	164
Slăbiciune	164
Sofisticare	165
Solitudine	165
Somnambulă.....	165
Strada.....	166
Stravinski	166
Superstițioasă	167
Superstiții	167

Supunere	168
Surori	168
Tabagism	169
Taior	170
Talent	170
Tehnică.....	171
Teozoafă	171
Tinerete.....	172
Trăncănitoare.....	172
Tweed.....	173
Uitare	173
Ultima colecție.....	174
Ultrasensibilă.....	174
Umor.....	175
Unică.....	175
Uniformă.....	176
Vânzare.....	177
Vârstă.....	177
Vera Arkwright Bate.....	178
Vera Valdez	178
Vichy	179
Vis.....	179
Visconti.....	180
Wertheimer	180
Winston Churchill.....	181
Xenofobă	182
Zodiac.....	182

STILUL CHANEL ÎN VIZIUNEA LUI

KARL LAGERFELD	183
A... de la Anghor	183
B... de la Bascheți.....	183
C... de la Cămașă de noapte (scurtă).....	184
C... de la Coadă de cal	184
F... de la Fendi	184
G... de la Galben.....	184
G... de la Grafică.....	185

H... de la Hula-Hoop	185
I... de la Imprimeuri.....	185
J... de la Jachetă.....	185
K... de la Karl Lagerfeld	186
L... de la Logo	186
M... de la Mantou.....	186
M... de la (a) Muta.....	187
P... de la Pălărie	187
P... de la Perle	187
P... de la Poșetă.....	188
S... de la Stea	188
S... de la Sweater.....	188
T... de la Talie	188
T... de la Tiv.....	189
U... de la Uau!.....	189
U... de la Uni.....	189
X... de la XXL	189
Y... de la Yodde.....	189
Z... de la Zeitgeist.....	190
SFATURILE LUI MADEMOISELLE CHANEL	191
Cele trei secrete pentru a rămâne frumoasă	195
Cele trei secrete ca să-ți păstrezi sufletul tânăr	196
Cele patru secrete pentru a seduce un bărbat	198
Spiritul lui Coco Chanel.....	200
INTERVIU FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU COCO CHANEL	
<i>LE NOUVEAU CANDIDE</i> , IULIE 1966.....	201
CRONOLOGIE CHANEL (1883-1971)	210

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Florencia Sanudo & Bertrand Meyer-Stabley

PETIT DICTIONNAIRE CHANEL

Copyright © Florencia Sanudo & Bertrand Meyer-Stabley, MDVPRESS SAS, 2024

© Baroque Books & Arts®, 2025

Imaginea copertei: © Jessica Durrant, *Coco ballerina*

Concepție grafică © Baroque Books & Arts®

Lector: Nicoleta Valentina Arsenie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SANUDO, FLORENCIA

Coco Chanel: viața într-o enciclopedie / Florencia Sanudo & Bertrand Meyer-Stabley;

trad. din lb. franceză de Ines Hristea. - București: Baroque Books & Arts, 2025

ISBN 978-630-6522-66-8

I. Meyer-Stabley, Bertrand

II. Hristea, Ines (trad.)

687.1/.3

929

Tipărit la ARTPRINT S.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

INTRODUCERE

„Moda e făcută ca să le servească pe femei, și nu ca să se servească de ele“, spunea Chanel. De la A la Z, iată defilarea momentelor definitorii ale vieții lui Coco Chanel, dar și poveștile ei, paradoxurile, cuvintele insultătoare și excesele ei. Tot atâtea „galoane“ ale celei care a fost, în mod incontestabil, regina haute couture-ului. De la alură la samur, de la cardigan la tweed, trecând prin camelie, Deauville sau taior, veți regăsi toate elementele stilului Chanel și toate piesele ei emblematice: un plonjon în misterul creației sale.

De la ascensiunea spre celebritate și până la sfârșitul vieții, Gabrielle Chanel n-a încetat să le scape printre degete tuturor celor care au încercat să-i contureze imaginea. A fost artizana unei revoluții sociale: le-a eliberat pe femei din chingile corsetului, a spulberat prejudecățile lumii, a contribuit la punerea pe piedestal a artiștilor și scriitorilor, în același timp măturându-i pe aceia care nu erau recomandați decât de nume și titluri.

Gabrielle Chanel a rămas grandioasa Mademoiselle, scripitoarea creatoare a secolului său, o mare preoteasă a modei, al cărei cult îl venerăm fără odihnă.

I

ȚESĂTURA UNEI VIEȚI

În 1971, la sfârșitul vieții, Gabrielle Chanel a putut să-și savureze reușita și să considere că ieșise învingătoare în cea mai dură dintre bătălii: ajunsese, ea singură, să simbolizeze eliberarea femeilor din secolul XX. Desigur, se pune întrebarea: singură, dar liberă ori viceversa? Orfană, amantă, celibatară, apoi exilată și, finalmente, sihastră voluntară, ascunsă între canapeaua ei și camera din palatul învecinat unde nu mergea decât să doarmă, Chanel, așa cum au spus Picasso sau de Gaule, și-a cusut legenda împunsătură de ac după împunsătură de ac...

Pe 19 august 1883, Jeanne Devolle, partenera de viață a lui Albert Chanel – un negustor ambulant din Cevennes, care-o lăsase gravidă între două călătorii –, s-a îndreptat grăbită spre spitalul din Saumur. Câteva ore mai târziu a născut o micuță brunetă, botezată Gabrielle. Într-o zi, lumea întregă avea să-i spună Coco. Despre vânzătorul itinerant, care propunea produse de mercerie, dar începuse deja să comercializeze și uniforme de lucru, fiica a vorbit puțin. El a rămas tatăl absent, adesea idealizat. În ceea ce o privește

pe mamă, căsătorită la trei ani după nașterea lui Gabrielle, aceasta a murit când fetița avea 12 ani. „Mi-am păstrat părul negru, asemenea coamei de cal, sprâncenele negre, ca ale coșarilor, pielea neagră, ca peșterile din munții noștri, și caracterul negru, ca inima unui ținut care n-a capitulat niciodată. Am fost un copil revoltat: sunt unicul vulcan din Auvergne care nu s-a stins încă.”

Până la 18 ani, fetița abandonată și-a găsit adăpost în orfelinatul ținut de severa mănăstire din Aubazine. E oare posibil ca, mai târziu, ținuta de culoare neagră a copiilor săraci să-i fi inspirat lui Chanel renumita *la petite robe noire*, în vreme ce austeritatea religioasă s-o fi învățat-o rigoaarea pe care a manifestat-o pe tot parcursul existenței? Când a împlinit 18 ani, călugărițele au trimis-o în Moulins, să lucreze într-o ciorăpărie. În acest oraș, unde se găsea și garnizoana Allier, nu existau multe distracții. Între două „mari manevre”, eleganții locotenenți le curtau pe midinete. Ochii negri ai lui Gabrielle s-au fixat asupra unuia dintre adoratorii săi: Étienne Balsan, progenitura unei familii pariziene, care își satisfăcea serviciul militar în Corpul X Vânători. Iar Étienne o prefera și el pe Coco. A urmat perioada cea mai obscură a unui parcurs al cărui început Chanel s-a străduit întotdeauna să-l păstreze ascuns. Se pare că tânăra a servit o vreme apă minerală la buveta de la Termele Vichy. Apoi a încercat să fie cântăreață de șansonete în cafenelele-șantan din localitate. De acolo s-ar fi ales și cu porecla Coco (versiune contestată de intimii lui Chanel). Balsan a fost cel care a scos-o din această viață provincială și a instalat-o la Abbaye de Royallieu, în apropiere de Paris.

Astfel Gabrielle a ajuns să se confrunte cu singura „situație” pe care societatea secolului al XIX-lea le-o oferea tinerelor sărace: să devină amanta unui rentier care voia să-și menajeze soția, familia sau doar echilibrul social.

Disprețuite și temute, frumoasele „irrégulières“, adesea mai elegante și mai cultivate decât burghezele, erau totuși expuse la cele mai crude umilințe. Din fericire pentru Gabrielle, Balsan, la fel ca ea, era liber să trăiască oricum poftea. Ceea ce și făcea. Ca sportsmen elegant, aflat la periferia înaltei societăți, Balsan era genul pentru care caii, cluburile și hipodromurile erau mai importante decât favorurile feminine. De la tristele clădiri ale mănăstirii din Aubazine până la fațada cu ferestre înalte din Royallieu: ce drum! Gabrielle a descoperit acum viața de castel, manierele frumoase, gustul pentru echitație, pasiunea pentru flori și pentru spațiile deschise. Într-un cuvânt: a descoperit tot ce despărțea natura de rural. Nimic din toate aceste învățături n-a fost uitat. Deocamdată însă fata observa, înregistra și tăcea. Ceea ce nu a împiedicat-o să devină sensibilă la șarmul celui mai bun prieten al amantului său. În 1910, Arthur Capel era tânăr, frumos, cultivat, dar mai ales diferit. La vârsta la care băieții din familiile bune își tocau averile, el și-o aduna pe a lui: afacerile lui Boy, extrem de profitabile, aveau legătură cu minele de cărbune din Newcastle. În Londra, unde era apreciat pentru simțul afaceristic, dar și pentru calitățile de jucător de polo, avea ușile deschise în cea mai înaltă societate, de unde și-a primit și porecla Boy. Cei doi au fost legați de o pasiune profundă: Boy a rămas marea sau poate chiar singura dragoste a lui Chanel.

„Era mai mult decât frumos, era magnific. El m-a format, a știut să dezvolte în mine ceea ce era unic, în detrimentul restului. Mi-a fost tată, frate, întreaga mea familie“, i-a mărturisit Chanel lui Paul Morand, scriitorul care-l cunoscuse bine pe Capel și a fost inspirat de povestea lor de dragoste când a scris romanul *Lewis et Irène*.

De această dată, „irrégulièra“ a fost instalată în Paris. Deși convențiile sociale le interziceau să iasă împreună în

lume, legătura lui Gabrielle cu Boy i-a intrigat pe bărbați și le-a neliniștit pe soțiile acestora. Bântuită de gândul că avea să fie luată drept o cocotă, pentru rarele ocazii când ieșea la curse ori în oraș, Gabrielle își compunea ținute de o extremă simplitate, care intrau într-un contrast evident cu acelea ale grațiilor pline de pene din perioada Belle Époque. Prin cămășile albe, canotierele din pai și mantourile de echitație, stilul Chanel a intrat în starea de germinare.

„Într-o zi i-am spus lui Boy Capel:

– Vreau să muncesc. Vreau să fac pălării.

– Perfect! O să te descurci de minune. O să consumi mulți bani, dar asta nu contează: e o idee excelentă. Înainte de orice, trebuie să fii fericită.

Am închiriat primul etaj dintr-un imobil din Rue Cambon. Îl mai am încă. Pe ușă scria: Chanel Modes.”

Din instinct, micuța provincială știa că orice era prea bogat nu i se potrivea:

„– Țin doar la mantoul meu din piele de capră și la hainele mele de fată săracă.

– Dacă ții atât de mult la ele, mi-a spus Capel, atunci o să ți le recroim într-o formă elegantă, la un croitor englez. Tot ce porți în fiecare zi.”

Înainte de războiul din 1914, pentru o femeie respectabilă munca era ceva de neconceput, era ceva ce friza dezonoarea. Capel, care era îndrăgostit, a înțeles-o însă pe Gabrielle, a încurajat-o și i-a pus la dispoziție fondurile necesare. Iar clientele au început să apară, împinse de curiozitate.

„Femeile pe care le vedeam la curse purtau pe cap niște plăcinte enorme, dar ceea ce mă îngrozea era că pălăriile nu le intrau pe cap.”

Unele dintre prietenele frumoase de la Royallieu, precum Gabrielle Dorziat, deveniseră între timp vedete, iar acum, pline de curaj, arborau pe scenă, în revistele

mondene sau în oraș pălării care, prin extrema lor simplitate, o deosebeau net pe Chanel de celelalte modiste. În acea perioadă, Poiret, cu luxul lui nebunesc și inovator, cu simțul petrecerii, al culorii și al publicității, domnea încă în Paris. Însă deja începuseră să circule zvonuri că multe dintre frumoasele elegante se lăsau ghidate în alegeri de Gabrielle.

„ – Cine te îmbracă? mă întrebau ele.

– Eu!“

Pe coasta normandă, unde înotătoarele în costume lungi de baie se jucau în apă în apropierea cabinelor dunate, tânăra Chanel a inventat o modă nouă. Pentru piesele acelea, „mugurii“ sportswear-ului, s-a inspirat de la hainele de lucru, precum marinierile sau puloverele pescarilor. În sfârșit, cu zece luni înaintea intrării în război, Gabrielle și-a deschis în Deauville, sub numele ei, un boutique aflat pe Rue Gontaut-Biron. Pe lângă pălării, curând în magazin au putut fi găsite bluze și jachete simple, fuste drepte și taioare din pânză bej, aproape masculine. În aceeași epocă, arhitectul Adolf Loos, teoreticianul mișcării puriste, a lansat în Viena celebra sa maximă: „Ornamentul e o crimă.“

Boy Capel a fost numit de Clemenceau în comisia franco-britanică a cărbunelui pentru război. În vreme ce „Tigrul“ își conducea soldații spre victorie, în uzine și în fabrici, femeile, împinse brusc în viața activă, descopereau beneficiile stilului Chanel.

În 1918, soldații nu recunoșteau acele femei androgine, cu părul tuns scurt, cu pieptul plat și cu fusta ce lasă la vedere glezna – și, mai ales, acele femei care nu purtau corset! Gabrielle a început să utilizeze un material inedit: jerseyul, care până atunci fusese folosit doar pentru lenjeria intimă bărbătească. Ceea ce prima era confortul și lejeritatea mișcărilor. Atelierul din Rue Cambon era mereu plin:

„Am crezut că-ți dăruiesc o jucărie și, de fapt, ți-am dăruit libertatea”, a comentat melancolic Boy, într-o zi din 1919. În seara de Crăciun, Boy a murit pe drumul către Nisa, într-un accident de mașină.

După dispariția lui, când era distrusă, deznădăjduită, mai singură ca niciodată, a fost susținută mult de prietenia cu Misia Sert. Orfana care nu știa nimic, dar înțelegea tot a găsit în Misia, care știa tot, dar nu înțelegea nimic, companionul ideal. Poloneză, născută în Sankt Petersburg, în 1872, măritată inițial cu un mare amator de artă, care i-a făcut cunoștință cu Renoir, Bonnard, Proust, Debussy, Vuillard, Gide, Mallarmé etc., această femeie foarte frumoasă, exuberantă, impulsivă, mondenă, a devenit ulterior soția miliardarului Edwards. Asta înainte să se mărite din nou cu pictorul catalan José-Maria Sert. În compania familiei Sert, Coco a început să călătorească, a asistat la nașterea Baletelor Ruse, l-a cunoscut pe Diaghilev și i-a devenit confidentă. Chanel l-a alinat multă vreme pe Diaghilev, pentru ca apoi să-l înmormânteze, pe cheltuiala ei, în Veneția; cel mai mare impresar din toate timpurile, ajuns în ruină, a murit acolo, prematur, în 1929.

„N-am împiedicat Baletetele Ruse să naufragieze, așa cum s-a spus. Înainte de 1914 nici nu văzusem *Le Sacre du Printemps*. Serge îmi vorbea despre el ca despre un scandal și un moment istoric. Voiam să-l aud, așa că m-am oferit să-l subvenționez. Cei 30 000 de franci pe care i-am dat, nu-i regret.”

Introdusă de madame Misia Sert, Coco a început să-și croiască și ea drum în societatea epocii. „Din dragoste și ireverență, Misia frământa mereu lutul și nu-l lăsa să se întărească”, a scris Cocteau, prietenul Misiei și, curând, și al lui Chanel. Aceea era epoca frenetică a celebrului Boeuf sur le Toit. Raymond Radiguet, care nu avea atunci decât 17 ani, a declanșat un imens scandal prin publicarea volumului *Chemarea diavolului*. Suprarealiștii se agitau și ei.

Picasso s-a însurat cu Olga, o dansatoare din Baletetele Ruse, și a început să frecventeze acea *beau monde* pe care contele Étienne de Beaumont o iniția, curajos, în curentul avangardist, pe parcursul seratelor scilpitoare organizate în palatul său de pe Rue Masseran. În 1924 Chanel l-a angajat ca desenator, încredințându-i studioul dedicat creației de bijuterii. În Garches, unde a locuit în vara anului 1920, Chanel s-a împrietenit cu vecinul ei, faimosul dramaturg Henry Bernstein, și l-a primit la ea pe Igor Stravinski, care fugise din Rusia împreună cu familia. Așa s-a înfiripat o mică idilă: „Era tânăr și timid, iar eu îi plăceam:

– Ești căsătorit, Igor, i-am spus. Când Catherine, soția ta, o să afle...

La care el, foarte rus:

– Știe că te iubesc. Cui altcuiva, dacă nu ei, aș putea să-i mărturisesc un lucru atât de important?“

Chanel l-a susținut pe compozitor pentru organizarea primelor concerte.

Explicația a fost dată în stilul ei: „Stravinski m-a învățat muzică; puținul pe care îl știu i-l datorez.“ În acel an în viața ei a intrat un alt rus: Dimitri al Rusiei, vărul și fostul aghiotant al țarului Nicolae al II-lea. Dimitri avea 27 de ani, iar Coco era mai mare decât el cu unsprezece ani: „Am cînat împreună și l-am revăzut în ziua următoare. Foarte amical, i-am spus:

– Tocmai mi-am cumpărat un Rolls mic, albastru. Hai să mergem la Monte Carlo.

– N-am bani, n-am decât 15 000 de franci...

– Mai pun și eu tot atât, i-am răspuns Marelui Duce. O să ne ajungă să ne amuzăm o săptămână.“

Legătura celor doi a durat un an, în schimb, prietenia, o viață. De această dată, ceea ce a atras-o pe fata vânzătorului

ambulant a fost șarmul slav și simțul fastului înăscut în rândul dinastiei Romanovilor: simț a cărui influență s-a regăsit la Chanel în gustul bizantin pentru pietrele prețioase de mari dimensiuni, pe care a început să le impună în acea perioadă.

„Prinții de sânge mi-au stârnit întotdeauna o imensă milă; meseria lor, când o practică, e cea mai tristă din câte există, dar când n-o practică e și mai rău. Pe de altă parte, rușii mă fascinau. În orice om născut în Auvergne există un oriental pe care nu-l conștientizează: rușii îmi revelau Orientul.“ În 1921, cu ajutorul chimistului Ernest Beaux, venit din Moscova, Coco a lansat primul ei parfum, botezat simplu *N° 5*. Un melanj abstract de circa optzeci de arome. În 1922 Jean Cocteau a adaptat *Antigona* lui Sofocle. Picasso a schițat decorurile, iar Honegger a scris partitura. Costumele au fost semnate de Chanel. Piesa s-a jucat la l'Atelier de la Charles Dullin. Rolul Tiresias a fost interpretat de Antonin Artaud.

Chanel a reluat această experiență în 1924, cu baletul *Le Train bleu*, prezentat de Diaghilev la Théâtre des Champs-Élysées, pe muzica lui Darius Milhaud. De această dată decorurile au fost realizate de sculptorul Laurens. Coco a conceput costumele într-o manieră liberă, inspirându-se din vestimentațiile de sport sau de plajă. Maiouri de gimnastică, espadrile, fuste de tenis, polouri dungate: iată premisele liniei de „sportswear“ pe care Casa Chanel a dezvoltat-o cu cel mai mare succes. Acum Picasso a pictat cortina. Mai mult decât oricine altcineva, acest artist o fascina pe Chanel. Iar el era fascinat de ea. Era ca și cum acești doi monștri sacri ghiciseră că fiecare dintre ei avea să rămână o figură emblematică a secolului XX.

„Bărbatul îmi plăcea. Dar, în realitate, ceea ce iubeam era pictura lui, deși nu înțelegeam nimic din ea. Eram convinsă și aveam nevoie să fiu convinsă. Pentru mine, Picasso

e tabelul cu logaritmi. Am urcat adesea în laboratorul lui de alchimist. I-am văzut apărând, trecând pe lângă el, pe Apollinaire și cenaclurile din Rue Huygens și din Rue Ravignan, fie direct, fie prin ceea ce-mi spuneau Reverdy sau Max Jacob.” Cei doi poeți, fiecare în felul lui, au jucat un rol important în viața lui Gabrielle Chanel. Între 1920 și 1924, Pierre Reverdy, prieten al cubiștilor, precursor al noii poezii și un necunoscut, a avut cu Chanel, pe care o admira, o legătură tumultuoasă, iar ea a vrut să impună talentul puțin cunoscut al poetului.

Pentru o vreme, ca să-i asigure nevoile financiare, l-a angajat la firma ei. Mai târziu, după ce s-a căsătorit și apoi s-a retras alături de călugăria din Solesmes, Reverdy a continuat să corespundeze cu marea creatoare, consiliind-o cu privire la lecturile acesteia și îndemnând-o să scrie unele dintre faimoasele maxime pe care le-a lăsat posterității.

În zorii anilor 1930 Chanel era una dintre gloriile Parisului. După spusele lui Paul Morand, majoritatea celor aproximativ șapte sute de persoane de vază din capitală treceau pragul casei ei în mod regulat: muzicieni precum Erik Satie ori Georges Auric, scriitori precum Giraudoux, Blaise Cendrars ori Drieu La Rochelle, cinești, sportivi, precum boxerul Al Brown, sosit pe urmele lui Cocteau, o întreagă colonie rusă ce trăia din lux și expediente. Chanel, care domnea asupra bogaților, impunea austeritatea, negrul, care până atunci fusese rezervat doliului. „Femeile erau încântate să se joace de-a săracele, dar fără să renunțe la eleganță”, a scris Lucien François, specialist în domeniul modei.

A început să se vorbească despre „stilul purist”, iar America, s-o invoce pe *the poor rich girl*. Până atunci, ideea că sute de femei ar fi putut să poarte același model, așa cum îți cumpărai un automobil, fusese de neconceput. „Iată Fordul semnat de Chanel”, a titrat revista americană

Vogue, în legătură cu o rochie-furou simplă, din crep de China negru. Deși trecuseră abia douăzeci de ani de la hegemonia Casei Worth, părea că se scursese o veșnicie de la epoca în care contesa Greffulhe își comandase la Worth o bluză din dantelă de Cluny, cu care să se îmbrace pentru a-și asista fiica în timpul travaliului. Chanel a înțeles că moda, asemenea întregii societăți moderne, avea să se supună de atunci înainte regulilor standardizării. Ea a fost aceea care a croit cea mai frumoasă uniformă pentru vremurile moderne. Prêt-à-porter-ul n-a făcut decât să extindă acest principiu, adaptându-l normelor industriale.

„Odinioară, femeile erau arhitecturale, ca prova unei corăbii, și frumoase. Acum arată ca niște mici telegrafiste subalimentate”, s-a plâns Poiret, care vedea în tot acel negru doliul iluziilor sale. Răsfoind revistele din anii 1930 ne dăm seama că diferența dintre modelele Chanel și ale celorlalți creatori de mare talent (Patou, Vionnet...) nu era întotdeauna imediat perceptibilă. De fapt, ceea ce a făcut ea a fost mai mult decât să ofere o modă: a oferit epocii sale un stil. Iar catalizatorul cel mai eficient a fost propria ei imagine: cea mai penetrantă ilustrare a demersului său.

Coco avea 45 de ani când l-a cunoscut pe cel mai puternic bărbat din Marea Britanie. Cei doi s-au iubit vreme de cinci ani (din 1926 până în 1931). Însă, de această dată, a fost vorba despre un raport de la egal la egal între doi titani care, în mod normal, n-ar fi avut șanse să se întâlnească vreodată. Ducele de Westminster era cel mai bogat om din Anglia, ba poate chiar din întreaga Europă: cel din urmă produs al unei civilizații dispărute. Timid, greoi și robust, ducele iubea vânătoarea, pescuitul, navigația și, mai presus de orice, plantele și animalele. Locuia la Eaton Hall, în Cheshire, acolo unde ea îl vizita adesea.

Iată ocazia perfectă pentru ca Gabrielle să rafineze tot ce știa deja despre stil: „Westminster e eleganța întruchipată, el n-are niciodată nimic nou: am fost obligată să mă duc să-i cumpăr pantofi. Poartă aceleași vestoane de douăzeci de ani, și nimic nu ar putea să-l facă să meargă la croitor ori să-l primească pe croitor acasă.” La fel ca restul bărbaților, și această curiozitate de tip paleontologic, care nu știa nici măcar la cât se ridica, în mod precis, averea lui și nici câte imobile avea portofoliu, a rămas cu prima femeie liberă a secolului într-o prietenie de neclintit. Din Anglia Coco a deprins gustul pentru tweeduri, dar s-a ales și cu prietenia legată cu Churchill și cu Prințul de Wales (mai târziu Ducele de Windsor).

Adeptă a bronzului, a exercițiilor fizice și a soarelui, Coco a fost una dintre primele femei care au lansat moda vacanțelor petrecute pe Coasta de Azur. Acum ea avea la Roquebrune somptuoasa vilă La Pausa. La mijlocul anilor 1930 Casa Chanel vindea douăzeci și opt de mii de rochii în Europa, în America de Sud, în Statele Unite și în Orientul Apropiat, avea patru mii de angajați și cinci imobile pe Rue Cambon. Acesta a fost momentul când Coco a părăsit „casa ei”, adică Hotelul Ritz, închiriind un palat luxos din Faubourg Saint-Honoré, în apropierea Palatului Élysées. Acolo a început să aducă piese de mobilier superbe, de secol XVIII, paravane Coromandel, o colecție întregă de cărți vechi și manuscrise, colecție alcătuită de bibliotecarul său, scriitorul Maurice Sachs, care, în 1932, a scris despre ea: „Chanel a creat un personaj feminin așa cum Parisul n-a mai cunoscut vreodată. Influența ei a depășit dimensiunea operei sale. Numele ei va rămâne înscris în mințile oamenilor așa cum sunt gravate acelea ale bărbaților iluștri din politică ori literatură. Ea reprezintă o ființă nouă, atotputernică, în ciuda slăbiciunilor legendare ale femeilor, o ființă indispensabilă,

după câte se pare, vieții cetății.” (*La Décade de l’illusion*, Editura Gallimard).

În pofida eforturilor, Gabrielle n-a reușit să-i dăruiască lui Westminster un fiu. Iar când l-a cunoscut pe Paul Iribe, era deja prea târziu. Chanel avea să nu devină niciodată mamă, dar acum era convinsă că-și găsisese un partener de viață. Ilustrator de renume și regizor artistic de prim rang, Iribe fusese lansat de Paul Poiret: desen, couture, bijuterii, arhitectură, publicații etc. Când a întâlnit-o pe Chanel, Iribe tocmai se întorsese de la Hollywood, acolo unde Cecil B. De Mille îi încredințase mai multe proiecte de film spectaculoase. În paralel, Sam Goldwyn o solicitase pentru o colaborare în vederea realizării costumelor pentru producțiile sale pe aceea despre care presa americană a spus că era „cel mai mare creier pe care l-a cunoscut vreodată moda”. Măritată temporar cu marchizul de La Falaise, Gloria Swanson a fost una dintre adeptele americane ale stilului Chanel. Însă franțuzoaica nu a acceptat să se supună capriciilor vedetelor de cinema, așa că nu a perseverat în rolul de costumieră. Paul Iribe a determinat-o să-i finanțeze o publicație ruinătoare. Violent, complicat, el nu îi menaja mândria. Finalmente, Iribe a murit pe domeniul La Pausa, în timpul unei partide de tenis, iar Chanel s-a regăsit puternică, celebră și mai singură ca oricând. „Constat că am crescut, am trăit și îmbătrânesc singură”, i-a mărturisit ea lui Paul Morand, în 1949. „Singurătatea a fost cea care mi-a întărit caracterul, care îmi e dur, mi-a întunecat sufletul, care îmi e arogant, și trupul, care îmi e solid.”

Între timp, pe toată perioada Ocupației, Coco și-a închis Casa și a traversat anii aceia negri în spatele stururilor trase, dezvoltând formidabilul său egocentrism, care până la urmă a ajuns să facă parte din legenda sa, la fel ca vorbele crude și judecățile fără drept de apel. Totuși, cei care au cunoscut-o bine au remarcat o generozitate fără cusur,

gesturi pline de munificență făcute, în general, cu titlu anonim. În ceea ce privește spiritul lui Chanel se pare că, asemenea operei sale, a fost dominat, în mod constant, de un formidabil bun-simț: singura moștenire primită de la strămoșii care strângeau castane. Totuși, în anii aceia sumbri, instinctul a înșelat-o: Chanel a avut ideea proastă de a reveni la Ritz, ca amantă a baronului Hans Günther von Dincklage, ofițer german și mare seducător, pe care îl cunoștea de multă vreme. Din cauza lui, Gabrielle a ajuns să spioneze în serviciul naziștilor, călătorind de la Madrid la Berlin mânată de iluzia că servea un proiect de pace negociat de englezi și nemți.

Dar oare faptul că n-a fost îngrijorată în legătură cu soarta ei s-a datorat prieteniei cu Churchill? După Eliberare, Chanel s-a retras în Elveția. În 1954, când, după cincisprezece ani de lacăt pe ușă, Casa a fost redeschisă, sceptorul haute couture-ului se afla deja în mâinile lui Christian Dior. Corsetele și balconetele lui, ca și stilul lui ornamentat dispaseră aura măreței Mademoiselle. Totuși, cu un fler redutabil, în 1954 Chanel a simțit că timpul ei venise din nou. Pe 5 februarie, cifra ei port-bonheur, Chanel și-a prezentat într-o atmosferă glacială prima colecție. Așezată în partea de sus a scării care ducea la apartamentul ei, bătrâna doamnă a urmărit invizibilă, grație jocului de oglinzi, progresia *comeback*-ului său. Datorită prestigiului brandului, vizitatorii americani cumpăraseră deja toate modelele, cu ochii închiși, în vreme ce parizienii observau cu ochi critic impecabila defilare a manechinelor. „Chanel la Fouillyles-Oies¹”, a scris *Combat*. „Fiasco”, a întărit *Daily Mail*. „Retrospectivă melancolică”, și-a asigurat cititorii *Aurore*.

---

¹ Fouillyles-Oies este denumirea generică și ironică dată satului francez rural, pierdut, desuet, unde nu există nicio atracție (n. tr.).

Execuția a fost definitivă. Dar Chanel, asemenea unei feline, s-a încordat și a așteptat, gata să facă saltul. Judecată fără milă în Franța, colecția s-a vândut destul de bine în Statele Unite. „Ce e nou? Chanel“, a titrat tânărul hebdomadar *Elle*, a cărei directoare, Hélène Lazareff, a susținut-o fără să ezite nicio secundă. De la a doua colecție, triumful a fost deplin. „Deja ea influențează tot și, la peste 71 de ani, Chanel ne aduce mai mult decât o modă: ne aduce o revoluție“, a scris *Life*. Mici taioare cu borduri împletite, rochii din muselină, poșete matlasate, camelii, bijuterii-gablonț și lanțuri aurite, jocuri de alb și negru, moda anti-modă... Nimic din ceea ce și azi alcătuiește gramatica Chanel nu a fost uitat: Gabrielle s-a inspirat din elemente ale propriului său trecut, inventând un vocabular nou la vârsta la care alții se mulțumeau cu postura de pensionar liniștit. „Într-o zi, o lucrătoare mai în vârstă i-a spus în fața mea uneia tinere: «Niciodată un nasture fără butonieră.» Această propoziție simplă, dar admirabilă, poate să servească drept deviză pentru un creator de modă, dar și pentru un arhitect, un muzician, un pictor.“

Oare câte femei au avut asupra epocii lor și asupra posterității o influență comparabilă celei a lui Mademoiselle Chanel? Bijuterii, modă, parfumuri... Dincolo de evoluțiile stilului, principiile Chanel nu s-au demodat niciodată. Aureolată de un succes universal dublat de o legendă care a parcurs întregul secol XX, Gabrielle Chanel, cea neiubită, a murit în Hotelul Ritz la începutul anului 1971. Într-o duminică, ziua în care Casa Chanel era închisă!

„O mare carieră, o mare reușită“, după cum a spus Napoleon, „se nasc din întâlnirea caracterului cu șansa.“